

Janko Nešić

UZROČNA ZATVORENOST FIZIČKOG DOMENA U PANPSIHIZMU

APSTRAKT: Problem mentalne uzročnosti pojavljuje se kada pokušamo da razumemo kako mentalno (fenomenalno) utiče na fizički svet. Mentalna stanja koja imamo u svesti utiču na naše ponašanje. Određeni filozofi koju zastupaju fizikalizam, kao i moderna nauka, na čelu sa fizikom, brane tvrdnju da je fizički domen uzročno zatvoren za uticaj ne-fizičkih svojstava i događaja. Mentalna uzročnost pokazuje kako mentalno kao mentalno može vršiti kauzalni uticaj u fizičkom svetu. Princip uzročne zatvorenosti tako ustanovljen obično se smatra pogubnim za plauzibilnost mentalne uzročnosti u dualizmu, čineći premisu u argumentu protiv dualizma. Međutim, ovaj princip pojavljuje i u metafizičkoj teoriji kao što je raselovski panpsihizam. Raselovski panpsihizam je stanovište koje bi trebalo da prevaziđe nedostatke i fizikalizma i dualizma i reši problem mentalne uzročnosti i uopšte problem odnosa duha i materije. Ovo stanovište ima prednosti obe prethodne teorije. Nauka nam može reći nešto samo o ekstrinzičnim, strukturnim svojstvima prirode, ali nam ne može reći ništa o intrinzičnim svojstvima. Može se dati argument, koji sadrži elemente eksplanatornog i epistemološkog argumenta, uz dodatne premise o intrinzičnim, fenomenalnim svojstvima, da uzročna zatvorenost fizičkog domena ne može važiti u raselovskom panpsihizmu. Ako u prirodi postoji nešto više od strukturnih, relacionih, ekstrinzičnih svojstava, ako postoje i intrinzična, kategorijska svojstva, kako onda nauka može nešto tvrditi o uzročnoj zatvorenosti fizičkog domena? Uzročna objašnjenja su onda nemoguća bez pominjanja tih drugih svojstava, ne mogu se dati uzročna objašnjenja samo pomoću fizičkih termina. Stoga i teza o uzročnoj zatvorenosti fizičkog domena ne važi.

KLJUČNE REČI: uzročna zatvorenost fizičkog domena, mentalna uzročnost, intrinzična svojstva, fizikalizam, panpsihizam, neutralni monizam

1. Uvod

Problem mentalne uzročnosti je, pre svega, problem koji se javlja u metafizičkoj teoriji dualizma. Međutim, ovaj složeni i težak filozofski problem postoji i u drugim metafizičkim teorijama, poput raselovskog monizma i panpsihizma. Mentalna uzročnost pokazuje kako mentalno *kao mentalno* može vršiti kauzalni uticaj u fizičkom svetu. Pod mentalnom kauzalnošću podrazumevamo uzročnu interakciju ljudskog uma sa svetom, od pomeranja ruke, pisanja naučnog rada, do činjenja da nečija glava sama od sebe eksplodira, nekim oblikom telekineze, kao što to uspeva Derilu Revoku (Darryl Revok) u filmu *Scanners* (1981) Dejvida Kronenberga.

Mentalna (fenomenološka) svojstva su nam prozirna, sa njima smo u potpunosti upoznati iz prvog lica. Smatramo da ta mentalna stanja vrše neki kauzalni uticaj na svet, da su ta stanja uzroci našeg ponašanja, dakle da su kauzalno efikasna.¹ Ona su uzročno relevantna u fizičkom svetu. S druge strane, postoji filozofsko stanovište da je fizički domen uzročno zatvoren za uticaj ne-fizičkih svojstava i događaja, što može biti u sukobu sa prethodno iznetom tvrdnjom. Uzročna zatvorenost fizičkog domena (ili skraćeno, *Zatvorenost*, eng. *Closure*) predstavlja stanovište da svaki fizički događaj ima samo fizička uzročna objašnjenja data u fizičkim terminima, dakle samo fizičke događaje u svojoj uzročnoj istoriji, pa nema mesta za ne-fizičke događaje, koji, ako postoje, jesu epifenomenalni, uzročno neefikasni. Ovde se javlja problem mentalne uzročnosti, dakle, kako naći mesto za fenomenalnu svest u takvoj fizikalističkoj slici sveta (Heil & Mele 1993; Kim 2005; Chalmers 2003).

U ovom radu nameravam da problematizujem važenje jedne takve tvrdnje kao što je uzročna zatvorenost fizičkog domena (*Zatvorenost*) posmatrano iz perspektive raselovskog panpsihizma. U ovom obliku monizma, tj. panpsihizma, sve fizičke dispozicije (moći) imaju kategorijske baze koje su fenomenalna (mentalna) svojstva. Problem zatvorenosti fizičkog domena nije povezan samo za kartezijanskim dualizmom - dok god postoji uzročna zatvorenost fizičkog domena, postoji i problem mentalne uzročnosti. Pretnja uzročne zatvorenosti za mentalnu uzročnost postoji i u metafizičkoj teoriji kao što je panpsihizam, kao što ću pokazati. Argumentovaću da uzročna zatvorenost ne može biti branjena u panpsihizmu. Panpsihizam ću posmatrati kao oblik raselovskog monizma. U drugom odeljku objasniću šta se obično podrazumeva pod uzročnom zatvorenošću i definisati je. U trećem odeljku dajem kratki uvod u teoriju panpsihizma i objašnjavam kako se *Zatvorenost* pojavljuje u ovoj teoriji. Četvrti odeljak rada predstavlja argument protiv *Zatvorenosti* pod pretpostavkama panpsihizma. Peti odeljak daje kratka zaključna razmatranja.

¹ O mentalnim objašnjenjima pisao sam u Nešić (2013), a o fenomenologiji mentalnih svojstava u Nešić (2023).

2. Uzročna zatvorenost

Da nema složnog stava po pitanju važenja uzročne zatvorenosti fizičkog domena pokazuje i veliki broj definicija ovog principa. Najčešće citirana definicija Zatvorenosti je Džegvon Kimova (Jaegwon Kim), koja glasi:

„Svaki fizički događaj koji ima uzrok u trenutku t , ima fizički uzrok u trenutku t .“ (Kim 1993: 280; Kim 2005: 15).

Slično, kod Stardžena (Scott Sturgeon) srećemo sledeću definiciju: „Nijedan fizički efekat nema ne-fizički uzrok“ (Sturgeon 1998: 413). Dualista može odbaciti ovu verziju *Zatvorenosti*, jer unapred pretpostavlja ono što treba da dokaže (Lowe 2000: 574). Sledeća verzija je: „Svaki fizički događaj koji i ima uzrok ima dovoljan fizički uzrok.“ Ovaj oblik *Zatvorenosti* je nedovoljan da sa ostalim premisama dovede do antidualističkog zaključka, zato što ne uzima u obzir tranzitivnost uzročnosti (Lowe 2000: 575). Snažniji oblik uzročne zatvorenosti koji prevazilazi ovaj problem bio bi: „U svakom trenutku u kome fizički događaj ima uzrok, on ima dovoljan fizički uzrok.“²

Jedna moguća odbrana principa *Zatvorenosti*, koja se često čuje u literaturi, je iz uspeha nauke. Tvrdi se da *Zatvorenost* ne važi, fizika bi bila nužno nepotpuna (Montero 2003: 178). Ali zašto bi fizika morala da uopšte bude kompletna; ovo je, možda, nemoguće i u principu. Čak i da je moguće imati “potpunu” fiziku ovo ne vodi zaključku da *Zatvorenost* važi. Neki razumeju fizičko kao samo ono što može opisati fizika i za njih je negiranje *Zatvorenosti* negiranje mogućnosti potpune fizike koja bi mogla naći dovoljne uzroke svih fizičkih događaja. Međutim, fizičko ne moramo ovako definisati. Argumenat iz uspeha nauke uspeva ako se pozove na definiciju fizičkog na kojoj se ne može temeljiti debata o odnosu duha i tela. Fizičko treba razumeti kao temeljno *nementalno*, *ali i ako je ovo* otvoreno, fizika može postati potpuna. Ako i prihvatimo da je fizičko fundamentalno ne-mentalno da bismo izgradili argument za fizikalizam, potrebno je pokazati da je fizičko uvek dovoljan uzrok, a ne možda samo parcijalan, zajedno sa fundamentalno mentalnim.

Standardna kvantna fizika ne prihvata ovaj princip, jer neki fizički događaji mogu biti neuzrokovani.³ Filozofi poput Popera (Karl Popper) i Eklsa (John Eccles) (Popper, Eccles, 1977) smatrali su da kvantni fenomeni imaju značajnu ulogu u psihofizičkoj kauzalnosti. Fizikalisti se pozivaju na probablističke verzije uzročne zatvorenosti da bi bili u skladu sa kvantnom teorijom. Ipak, opravdanost ovakvih stavova zavisi od konkretnih rešenja tih filozofa. Kvantnu teoriju treba imati na umu oni koji smatraju da važi *mikrofizička uzročna zatvorenost*. Često u argumentima za uzročnu zatvorenost nije jasno da li se nešto tvrdi u odnosu na mikrofizičku ili zatvorenost u širem smislu.

2 Ovo je verzija slična Kimovoj u Kim (1993: 280).

3 O eliminaciji principa uzročne zatvorenosti u kvantnoj mehanici videti u Stapp (1993).

Na sličan način, sama definicija fizikalizma postaje problematična. Ova metafizička teorija (nekad sinonimna i sa materijalizmom) se definiše preko fizičkih procesa i svojstava. Kod Stoldžara (Daniel Stoljar) nailazimo na određenje fizičkog kao bilo kog entiteta koji fizička nauka uzima u obzir (Stoljar 2017)⁴. Po Luisu (Lewis 1983) fizikalizam je teorija po kojoj ne postoji ništa van fizičkog u prirodi. Konačno, u Čalmersovoj interpretaciji, kada opisujemo nešto fizičko, navodimo samo strukturne i dinamičke procese ili svojstva (Chalmers 2003, 2010).

3. Zatvorenost u panpsihizmu

Sigurnost u doktrinu uzročne zatvorenosti uglavnom dolazi iz nauke. Fizika se ne poziva na ne-fizičke uzroke u objašnjenjima, pa se induktivno zaključuje da za fizičke događaje možemo uvek naći dovoljne fizičke uzroke (Gibb, Lowe, Ingthorsson 2013: 3). Iako mnogi fizikalisti smatraju da *Zatvorenost* važi, ovi filozofi je ne moraju zastupati jer nisu obavezani na realizam kada je uzročnost u pitanju. Međutim, tvrdnja o zatvorenosti javlja se kao jedna od premisa vrlo popularnog argumenta za fizikalizam (Stoljar 2009). Prva premissa tog argumenta je *Zatvorenost*, dok se u drugoj premisi tvrdi da mentalni događaji uzrokuju fizičke događaje, a treća premissa je princip *uzročnog isključenja* (Kim 1993; Yablo 1992; Nešić 2013). Antifizikalista može da negira *Zatvorenost*, ili da prihvati epifenomenalizam ili dvostruku determinaciju mentalnih i fizičkih uzroka.

Nauka veruje u *Zatvorenost* uprkos tome što ne poznaje intrinzična svojstva, već samo ekstrinzična (relaciona) svojstva. Na ovo su ukazivali Rasel (Bertrand Russell) i Edington (Arthur Eddington), a u novije vreme se slične primedbe naglašavaju u okviru debate o *panpsihizmu* (Chalmers 1996; Rosenberg 2004; Strawson 2006). Po panpsihizmu, sve u prirodi ima neki oblik ili nivo svesti ili svojstava/procesa koji su nalik na (proto)svesne/fenomenalne (Chalmers 2015). Iako je ovo vrlo stara metafizička teorija, u poslednje vreme se ovo stanovište brani kao najbolji “srednji put” između fizikalizma i dualizma, kao teorija koja prevail probleme ovih ontologija. Rasel (Russell 1927) je ukazivao da fizika karakteriše fizičke entitete samo preko njihovih relacionih svojstava, dakle preko dispozicionih uloga, ali nam ne govori ništa o intrinzičnim svojstvima koja temelje ova svojstva. Fizika nam ne govori ništa o intrinzičnim svojstvima i fenomenalna svojstva (kvalije) se ne prihvataju kao relevantna. Ali fenomenalna svojstva su upravo takva intrinzična svojstva, koja se ne mogu uklopiti u strukturno/dinamički karakter fizičkih teorija.

Moguće da intrinzična svojstva nisu fenomenalna kakva poznajemo u ljudskoj svesti, već svojstva koja grade fenomenalna svojstva na neki način, dakle određena

4 U nešto skorijem radu, Mint (Mindt 2021) argumentuje da bi prigladniji naziv za ova svojstva bio *ekstrinzična svojstva* nekog sistema. Više o ovome sam pisao u Nešić (2022).

protofenomenalna svojstva. Tako se dolazi do položaja koji ima elemente materijalizma (fizikalizma) i dualizma. Protofenomenalni oblik vodi u *neutralni monizam*. Ali ovo stanovište može se tumačiti i kao oblik panpsihizma, kao kod Strosona (Galen Strawson) ili Gofa (Philip Goff). Svi ovi filozofi po Čalmersovoj (David Chalmers) klasifikaciji su tip-F monisti⁵.

Strosan je argumentovao da panpsihizam sledi iz fizikalizma. Ako bismo prihvatili jedno ovakvo stanovište princip uzročne zatvorenosti važio bi trivijalno. Ovaj princip izgubio bi svoj sadašnji smisao u slučaju da se fizička svojstva na jednom nivou izjednače sa svojstvima koje nazivamo mentalnim, ili ako se smatra da postoji neko treće protosvojstvo. Pokazaću da fizikalizam (ili FIZIKALizam kako ga naziva Strosan) i fizika nemaju prava da tvrde da važi uzročna zatvorenost, što je tvrdnja u kojoj se govori nešto o relacionim i intrinzičnim svojstvima, kada ove ne poznaju intrinzična svojstva fizičkog. U uzročnoj zatvorenosti se kaže da samo fizička svojstva mogu biti uzroci, da ništa ne-fizičko ne može ući u uzročne odnose.

Ako shvatimo ozbiljno primedbe Rasela, Edingtona, Čalmersa i Strosona, kako onda možemo prihvatiti ono što fizika, koja se bavi samo relacionim svojstvima, dispozicijama, zastupa, a to je *Zatvorenost*? Pri tom, smatra se za jedno vrlo plauzibilno stanovište da sve dispozicije imaju neku kategorijsku osnovu.⁶ Dovoljno je prihvatiti agnosticizam po pitanju intrinzičnih svojstava, pa da se uzročna zatvorenost može odbaciti. Rasel upravo predlaže da treba prihvatiti agnosticizam o svim svojstvima fizičkog, sem kada su u pitanju matematička svojstva. Ipak, stanja svesti (kvalije) nemoguće je odbaciti i ona se čine kao najprihvatljiviji kandidati za intrinzična svojstva bilo čega. To su nam i jedina poznata intrinzična svojstva.

Dakle, postoji određeni odnos između relacionih (ekstrinzičnih) i intrinzičnih svojstava.⁷ Siger (William Seager) u komentaru na Strosanov (2006) tekst raspravlja o argumentu *iz intrinzične prirode* za panpsihizam i tematizuje ovaj odnos svojstava. Intrinzična svojstva utiču na relaciona. Može se formulisati princip reduktivnosti relacija koji kaže da ekstrinzična svojstva jesu determinisana intrinzičnim svojstvima (Seager 2006). Ne mora se prihvatiti ekstremna verzija ovog principa, dovoljno je reći da intrinzična svojstva utiču na uzročne relacije. Alternativa je da se prihvati neki radikalni *relacionizam*, koji tvrdi da intrinzičnih svojstava i nema, ali ovakvo stanovište je vrlo problematično.

Ako želimo stanovište koje je ujedinjujuće, za razliku od dualizma, ali nije pogubno za postojanje svesti kao materijalizam, dakle jedno stanovište koje je u svom duhu

5 Tu spadaju Russell (1927), Feigl (1958/1967), Lockwood (1989), Chalmers (1996), Stoljar (2001).

6 O podeli svojstava vidi u Armstrong (2005). O kategorijskim bazama dispozicija videti u Prior, Pargetter and Jackson (1982) i Molnar (2003).

7 Ako se odlučimo da centralnu distinkciju posmatramo kao par ekstrinzično-intrinzično. Za diskusiju o *centralnoj distinkciji* u raselovskom monizmu vidi Alter (2012).

naturalističko, treba potražiti neki oblik raselovskog monizma, kao što čine mnoge moderne teorije svesti. Raselovski monizam Čalmers (2015) definiše kao stanovište po kome strukturalna svojstva fizike ne mogu sama za sebe konstituisati svest, već to čine zajedno sa intrinzičnim svojstvima (esencijama, kvalijama eng. *quiddities*). Ovakvo stanovište pomaže nam da prevaziđemo problem mentalne uzročnosti.

Snažno emergentna svojstva su ontološki novi entiteti, koji se ne temelje u bazičnim svojstvima. Emergentna svojstva ne slede metafizički nužno iz bazičnih, već su povezani sa njima preko kontingentnih zakona (Chalmers 2015). Dakle, to su fundamentalni entiteti, kao i u dualizmu. Panpsihizam, zato što ima za cilj da očuva ontološki kontinuitet među nivoima⁸, javlja se kao stanovište koje pokušava da izbegne ovakav oblik jake emergencije. Čalmers za emergentni panpsihizam kaže da se sreće sa problemom mentalne uzročnosti kao i dualizam, ali samo ako pretpostavimo da je mikrofizičko uzročno zatvoreno.

Iskustveni fenomeni (*experiential phenomena*) trebalo bi da budu emergentni fenomeni i pojavljuju se kada se ne-iskustveni, ne-svesni fizički fenomeni kombinuju na određen način. Potpuno je nejasno kako bi iskustveno (*experiential*) moglo da emergira iz fundamentalno drugačijeg neiskustvenog (*non-experiential*). Ono što važi za kombinovanje fundamentalnih čestica koje proizvode entitete sa potpuno drugačijim ne-iskustvenim svojstvima, važi i za iskustveno kombinovanje, pa nije teško zamisliti da će se problem mentalne uzročnosti i ovde pojaviti (Strawson 2008: 72).

Da bi se izbegao ovaj misteriozni ontološki “skok” pretpostavlja se da ono iz čega emergira iskustveno takođe jeste (makar delom) iskustveno. Stroson smatra da panpsihizam sledi iz realnog fizikalizma, zato što je radikalna emergencija nemoguća (Strawson 2008: 71). Emergencija opet stupa na scenu kada pokušamo da razumemo pojavu makro-iskustvenih fenomena iz mikro-iskustvenih, te se zato i javlja kao jedan od rešenja *problema kombinacije* (eng. *combination problem*). Ovo je ujedno i najteži problem panpsihizma.

Negiranje emergencije potiče još od Nejegela (Thomas Nagel). U njegovom argumentu za panpsihizam stoji premisa koja negira emergenciju (Nagel 1979: 181-182). Emergentni panpsihizam je vid *nekonstitutivnog* panpsihizma. U konstitutivnom panpsihizmu istine makro-fenomena temelje se u istinama mikro-fenomena. „Po raselovskom panpsihizmu mikro-fenomenalna svojstva su suštine (*quiddities*), kategorijske baze fundamentalnih mikrofizičkih dispozicija, svojstva koja igraju fundamentalne mikrofizičke uloge“ (Chalmers 2015: 254). Za konstitutivni raselovski panpsihizam Čalmers smatra da najbolje rešava problem mentalne uzročnosti. Nekonstitutivni oblici panpsihizma imaju probleme sa mentalnom uzročnošću kao i dualizam. Mikro-fenomenalna svojstva su uzročno efikasna jer igraju fundamentalne mikrofizičke uloge, a makro-fenomenalna jer se temelje na mikro-fenomenalnim svojstvima. Makro-

8 Vidi Coleman (2014).

fenomeni nasleđuju uzročnu relevantnost od mikro-fenomena jer se temelje na njima. Ako nema redukcije, što je slučaj sa emergentnim panpsihizmom, onda se javlja isti problem kao u dualizmu. Ali ovo je pod uslovom da je mikrofizičko uzročno zatvoreno.

Postoji uzročni argument protiv dualizma⁹. Isti argument može se primeniti na konstitutivni raselovski panpsihizam i Čalmers argumentuje da panpsihizam može odgovoriti na argument. Ali Čalmers pravi razliku između *užih* i *širih* fizičkih svojstava (eng. *narrowly physical and broadly physical properties*) (Chalmers 2015). Uža fizička svojstva su „svojstva mikrofizičkih uloga“, kao dispozicija imanja mase, a šira fizička su ova plus kategorijske baze tih dispozicija. Uža su strukturna svojstva mikrofizičkih entiteta, a u šira spadaju i suštine (eng. *quiddities*). Fenomenalna svojstva su kategorijske baze fizičkih dispozicija.

U konstitutivnom raselovskom panpsihizmu može se prihvatiti da važi uzročna zatvorenost (užeg fizičkog kod Čalmersa), ali se negira dvostruka determinacija, zato što su ta fizička svojstva utemeljena (realizovana) u fenomenalnim, pa se ne takmiče kao uzroci. Druga mogućnost je da konstitutivni raselovski panpsihizam negira uzročnu zatvorenost užeg fizičkog. Ako se pretpostavi da je šire fizičko uzročno zatvoreno i fenomenalna svojstva su temelj širih fizičkih svojstava, onda problema i nema. Zato konstitutivni raselovski panpsihizam može da prihvati uzročni argument, jer takav argument može da ustanovi samo uzročnu zatvorenost užeg fizičkog, a ne šireg fizičkog, čiji oblik je konstitutivni raselovski panpsihizam. Ali onda on postaje oblik fizikalizam, kao kod Stoldžara.

Ipak, ostaje uzročna zatvorenost mikrofizičkog prema makrofizičkom. Čalmers smatra da je konstitutivni raselovski panpsihizam najbolji oblik panpsihizma koji rešava problem mentalne uzročnosti. Problem *Zatvorenosti* se rešava tako što se tvrdi da su makro-fenomenalna svojstva utemeljena u mikro-fenomenalnim. Uzročne moći se nasleđuju. Dakle, radi se o reduktivnom panpsihizmu.¹⁰

Fizikalisti nemaju prava da sude o nedispozicionalnim svojstvima (kategorijskim) jer ih fizika/fizikalizam ne poznaju, a vrlo je verovatno da takva bazna svojstva postoje. Kategorijska svojstva su osnova dispozicionih. Na samom „dnu“ to mogu biti fenomenalna (ili protofenomenalna) svojstva. Kategorijska svojstva fundamentalnih fizičkih entiteta su fenomenološka po raselovskom monizmu.¹¹

9 Chalmers (2015) prezentuje ovaj argument preko premisa *Relevantnosti*, *Zatvorenosti* i *Negiranja dvostruke determinacije* koji vode zaključku da su fenomenalna svojstva utemeljena u fizičkim svojstvima.

10 Goff (Goff 2015) konstitutivni raselovski monizam naziva „čudni fizikalizam“ (eng. *funny physicalism*). On argumentuje da je slojeviti (eng. *layered*) emergentni panpsihizam jedini plauzibilni oblik raselovskog monizma, onda u takvom monizmu uzročna zatvorenost ne može se pomiriti sa mentalnom uzročnošću. Goff, takođe, smatra da je dogma uzročne zatvorenosti pogrešna.

11 Vidi Goff (2015).

Po Perbumu (Derk Pereboom), fenomenalna svojstva su „apsolutno intrinzična svojstva“, za razliku od onih koja su samo komparativno intrinzična svojstva (Pereboom 2011). Cirkularnost je komparativno intrinzično svojstvo, zato što se može objasniti preko ekstrinzičnih svojstava delova objekta čije je svojstvo; bitne su samo relacije među delovima. Isto se može reći za svojstvo tečnosti vode. Mnoga makro-svojstva mogu se pretvoriti u ekstrinzična svojstva. Kvalije se ne mogu objasniti preko ekstrinzičnih svojstava komponenti nosilaca (eng. *qualia-bearers*) tih fenomenalnih svojstava (eng. *qualia*). Kolman¹² (Sam Coleman) dodaje da ovo ne čini apsolutno intrinzična svojstva nerelacionim, samo da relacije među komponentama nosilaca nisu dovoljne, potrebno je da ti delovi budu ontološki bliski apsolutno intrinzičnim svojstvima. Na primer, odakle plava boja na nekom objektu, kada je nema u delovima od kojih se sastoji objekat?¹³

Može se argumentovati da raselovski monista ne mora zauzeti neki stav po pitanju distinkcije dispoziciono/kategorijsko; raselovski monizam može ostati neutralan po ovom pitanju¹⁴ Kategorijska svojstva Alter (Torin Alter) naziva “zagonetna svojstva” (eng. *in-scrutables*) i po jednom gledištu ona su intrinzična svojstva koja možda imaju, a možda nemaju ekstrinzični karakter, a svojstva koja otkriva fizika su ekstrinzična koja možda imaju, a možda nemaju intrinzični karakter. Alter takođe argumentuje protiv tvrdnje (Stoljar 2009: 778) da se istine fizike odnose samo na prostorno-vremenske strukture i ništa više (Alter 2012: 7-8). Dakle, bitno je kako ćemo razumeti odnos dispoziciono/kategorijsko.

Ako se prihvati teza da dispozicije imaju kategorijske baze, jača se argumenta za tip-F monizam, po Čalmersovoj klasifikaciji. Ali i ako se odbaci ta teza, monizam je moguć - dovoljno je da dispozicije *mogu imati* baze (Chalmers 2009: 133). Kategorijska svojstva ne moraju biti posebna vrsta svojstava, drugačija od dispozicionih. Moraju postojati bar dve strane istog svojstva, dva aspekta, dispozicioni i kategorijski i ovaj dualizam teško se može negirati. Ali između njih važio bi identitet.¹⁵ Bitno je uočiti da ovi aspekti idu zajedno i utiču jedan na drugog. Za to takođe argumentuje Strosen (2008).

12 Kolman (Coleman 2012, 2014) zastupa oblik pankvalitizma (*panqualityism*, Feigl 1958/1967; Lockwood 1989) Fenomenalna svojstva ne moraju imati neki subjekat koji ih je svestan, po ovom stanovištu. Mikro-fenomeni nisu subjekti, nema mikro-subjekata. Kolman subjekte objašnjava preko teorije svesti kao misli višeg reda (eng. *higher-order thought theory of consciousness*). Po Čalmersu, Kolman zastupa funkcionalni pristup svesnosti (eng. *awareness*). Ako razlikujemo kvalitete (eng. *qualities*) i fenomenalna svojstva, kvalitete su svojstva koja nam se prezentuju u iskustvu, a fenomenalna ona koja imam u iskustvu. Ako nešto ima fenomenalno svojstvo crvenila taj subjekat je svestan crvenila, ako nešto ima kvalitet crvenila, ono je crveno.

13 Probleme kategorijskog stanovišta je što je nepotrebno kompleksno, imamo dva svojstva gde je dovoljno i jedno. Možda je zato bolje zastupati teoriju identiteta svojstava poput Martina i Hejla. Neka svojstva imaju izraženiji dispozicionu aspekt, a neka kategorijski. Ne može se zaobići činjenica da fenomenalna stanja postoje i da su ona u pravom smislu kategorijska.

14 Za diskusiju videti Stoljar (2006: Chapter 6); Alter (2012).

15 Strawson (2008) takođe argumentuje za identitet dispozicionog i kategorijskog.

4. Protiv uzročne zatvorenosti

Stoldžar vidi uzročnu zatvorenost kao konjunkciju dve tvrdnje (Stoljar 2001). Jedna se tiče događaja, a druga svojstava i nijedna ne ukazuje da nema nesvodivih mentalnih svojstava. Po prvoj koncepciji fizičkog, fizičko svojstvo je ono o kome nam govori fizička teorija. Formulacija fizikalizma koji koristi ovaj koncept fizičkog preti da bude trivijalna. Ako ne ograničimo fizičku teoriju, onda bilo koje svojstvo može tu potpasti. Ovo su *t-fizička* svojstva.

Po drugoj koncepciji, fizičko svojstvo je svojstvo koje se daje u kompletnom izveštaju o intrinzičnoj prirodi paradigmatičnih fizičkih objekata i njihovih konstituentata (Stoljar 2001: 257). Ovo je *o-fizičko* svojstvo. Stoldžar argumentuje da ove klase svojstava nisu koekstenzivne, jer neka o-fizička svojstva nisu t-fizička svojstva. On se poziva na tezu da nam fizička teorija daje samo dispoziciona, ali ne i kategorijska svojstva. Druga teza na koju se poziva Stoldžar je *da dispozicije trebaju kategorijske baze*. Fizička teorija nam ne kaže ništa o kategorijskoj bazi.¹⁶ Ako ove dve koncepcije primenimo na uzročnu zatvorenost dobićemo dve teze. Prva tvrdi da su samo t-fizička svojstva uzročno efikasna, a druga da su to o-fizička svojstva, dakle i neka svojstva koja nisu t-fizička. Da li je prva teza tačna, da su samo t-fizička svojstva uzročno efikasna? Ako su dispoziciona svojstva efikasna, onda su i njihove kategorijske baze.¹⁷

Uzročna zatvorenost ne može da odbaci uzročnu efikasnost mentalnih svojstava jer ako su dispozicije koje poznaje nauka uzročno efikasne i te dispozicije imaju neke kategorijske uzročne baze, onda su i baze same uzročno efikasne. Čak i da je formulacija uzročne zatvorenosti tako jaka da nam druge nisu potrebne u argumentu za fizikalizam, ta tvrdnja po sebi je nelegitimna. Ako uzročna zatvorenost dolazi iz nauke, nauka koja ne poznaje intrinzična svojstva materije, ne može tvrditi da ta svojstva ne ulaze u uzročne odnose (nisu uzročno efikasna).

Smatram da se može načiniti argument protiv uzročne zatvorenosti po ugledu na argumentaciju za panpsihizam¹⁸. Sadržaće elemente eksplanatornog argumenta¹⁹ i epistemološkog argumenta (Jackson 1982), kao i neke dodatne premise o intrinzičnim, fenomenalnim svojstvima. Upotrebiću Čalmersove formulacije uzročne zatvorenosti i epistemološkog argumenta.

16 Stoldžar se poziva na Armstrong (1968: 282).

17 Za detalje vidi Stoljar (2001).

18 Argument intrinzične prirode za panpsihizam (Seager 2006). U stvari, glavni oblik argumenta protiv *Zatvorenosti* i jeste varijacija argumenta „intrinzične prirode“ za panpsihizam. Ovo je možda i najplauzibilniji argument za panpsihizam i vodi poreklo od Lajbnica; upotrebljavaju ga Russell (1927), Eddington (1928), Strawson (2006), Seager (2006).

19 Vidi Chalmers (2003: 248).

Argument protiv uzročne zatvorenosti mogao bi se dati u obliku izmenjenog argumenta na osnovu znanja:

- (1) Svaki fizički događaj ima puno uzročno objašnjenje u fizičkim terminima. (*Zatvorenost*)
- (2) Fizika nas upoznaje samo sa fizičkim (dispozicionim) činjenicama.
- (3) Fizika nas ne upoznaje sa svim činjenicama (postoje kategorijske činjenice).

- (4) Fizičke činjenice ne iscrpljuju sve činjenice.

Ako uzmemo jednu premisu iz epistemološkog argumenta i dodamo još par novih premisa onda argument izgleda ovako:

- (1) Svaki fizički događaj ima puno uzročno objašnjenje u fizičkim terminima (*Zatvorenost* kod Čalmersa).
- (2) Fizička stanovišta (fizički termini) objašnjavaju u najboljem slučaju strukturu i funkciju (dispozicije).²⁰
- (3) Postoje kategorijska (intrinzična) svojstva koja su uzročno relevantne fundamentalne baze dispozicija i ta svojstva fizika ne poznaje.²¹

- (4) Dakle, *Zatvorenost* ne važi (ili važi samo regionalno, samo je *usko fizičko* zatvoreno).

Ako kažemo da postoje kategorijska, intrinzična svojstva, bez da objasnimo kakva su to svojstva, fizikalista može odgovoriti da su ona možda *fizička*. Da bi se sprečio ovakav odgovor fizikaliste dodaje se premissa koja kaže da upravo *fenomenalna svojstva* moraju biti intrinzična svojstva, ako ništa drugo, zato što jedino takva intrinzična svojstva introspektivno poznajemo; dok fizika ne poznaje nikakva intrinzična svojstva koja bi postulirala kao baze. Fenomenalna svojstva ne samo da su jedina intrinzična koja poznajemo, već se može argumentovati da su ona *apsolutno intrinzična*. Fizikalista može odgovoriti da ne mora biti nikakvih kategorijskih baza, što je vrlo problematično (da su moći *bez temelja*). Fizikalista može tvrditi da uzročna zatvorenost važi samo za dispozicije (relaciona svojstva), ali i ovo je problematično

20 Prva premissa epistemološkog argumenta po Chalmers (2003).

21 Ovo važi i ako su dispoziciono i kategorijsko samo aspekti *istog svojstva*, kao kod Martina (C.B. Martin) i Hejla (John Heil) (1999) (eng. *Limit view*; Heil 2003). Bitno je ukazati da neko razlikovanje između dispozicionog i kategorijskog mora da postoji. Identitet dispozicionog i kategorijskog još više odgovara stanovištu kao što je raselovski monizam. Ali zastupnici ovakvih stanovišta mogu ostati neutralni po tom pitanju. Videti Alter (2012) za argumentaciju. Za tvrdnju da dispozicije moraju imati, makar na fundamentalnom nivou, neku uzročnu bazu u vidu kategorijskog svojstva, videti Williams (2009, 2011).

jer su i kategorijska svojstva uzročno relevantna i efikasna. Ovo nas opet vraća na pitanje baza te da li one moraju da postoje, makar na ontološkom.

Sa premisom koja tvrdi da se radi o fenomenalnim svojstvima dobija se puni oblik argument protiv *Zatvorenosti*:

- (1) Svaki fizički događaj ima puno uzročno objašnjenje u fizičkim terminima (*Zatvorenost*).
- (2) Fizička stanovišta (fizički termini) objašnjavaju strukturu i funkciju (dispozicije). Ekstrinzična svojstva.
- (3) Postoje kategorijska (intrinzična) svojstva koja su uzročno relevantne fundamentalne baze dispozicija i ta svojstva fizika ne poznaje.
- (4) Fenomenalna svojstva su apsolutno intrinzična svojstva. -----

- (5) Dakle, *Zatvorenost* ne važi.²²

Može se i negirati da su kategorijska svojstva uzročne baze. Može se prihvatiti da fenomenalna svojstva postoje, ali ne i da su uzročno relevantna, i tako zastupati epifenomenalizam, kao što to čini Džekson (Frank Jackson). Fenomenalna baza uzročnih moći nije fizičko svojstvo (u smislu *o-fizičkih* svojstava kod Stoldžara). Ako masu shvatimo kao dispoziciju, onda fenomenalno svojstvo (eng. *quiddity*) ne može biti identično sa njim, već je ne-dispozicija koja temelji ovu dispoziciju. Ako i suštine (eng. *quiddities*) shvatimo kao fizička svojstva onda dobijamo „čudni fizikalizam“ (eng. „*funny physicalism*“) i *Zatvorenost* trivijalno važi, jer obuhvata sva moguća (nauči poznata i nepoznata) svojstva. Fizikalizam koji obuhvata i fenomenalna, iskustvena svojstva jeste „čudni fizikalizam“ ili “stvarni materijalizam” (eng. *real materialism*) za razliku od *FIZIKALizma*, kod Strosona. No, ovo je fizikalizam samo po imenu. Ako suštine (eng. *quiddities*) nisu fizička svojstva ni u proširenom smislu (*o-fizička*) i imamo *Zatvorenost*, onda panpsihizam ima opet problem sa uzročnom zatvorenošću kao i dualizam. Ali kako su moći uzročno zatvorene za svoje kategorijske osnove? Stanovište da su kategorijske baze uzročno relevantne za svoje dispozicije (moći) je vrlo plauzibilno. Moguće je i da se radi o različitim aspektima istog svojstva. Kako onda može jedan aspekt svojstva biti uzročno efikasan, a drugi ne? U svakom slučaju usko fizičko ne može biti zatvoreno, samo šire fizičko (eng. *broadly physical*), ali za njega se i ne može reći da je i dalje *samo* fizičko.²³

22 S obzirom da je ovaj argument oblik argumenta intrinzične prirode, varijacija bi bila da premisa (3) tvrdi da intrinzična svojstva determinišu ekstrinzična, a fenomenalna svojstva jesu ta intrinzična svojstva. Vidi Seager (2006: 3).

23 Videti Coleman (2009) za diskusiju.

5. Zaključak

Uzročna zatvorenost je osnovna prepreka za mentalnu uzročnost. Formulacija zatvorenosti zavisi od toga kako definišemo „fizičko“. U ovom radu ponudio sam argumentaciju koja se zasniva na nekim panpsihističkim tezama kako bih pokazao da se dogma uzročne zatvorenosti fizičkog domena mora odbaciti. Tvrdnja da je fizičko uzročno zatvoreno potiče od nauke, a nauka poznaje samo relaciona/ekstrinzična svojstva, dok postoje i uzročno su relevantna za ta ekstrinzična svojstva i intrinzična/kategorijska svojstva od kojih najbolje poznajemo fenomenalna svojstva. Već iz ovog može se tvrditi da nauka nema prava da brani tvrdnju kao što je uzročna zatvorenost. *Zatvorenost* bi bilo još teže braniti ako se prihvati identitet dispozicionog i kategorijskog. Možda u budućnosti pronađemo bolje kandidate, ali za sada su fenomenološka svojstva najbolji kandidati. Panpsihizam nudi rešenje problema koje je ubedljivije od fizikalističkog stanovišta Stoldžara. Bilo da su ta dodatna svojstva mentalna/fenomenalna ili neka treća protofenomenalna ili neutralna (ni fizička, ni mentalna, kao u neutralnom monizmu²⁴) svojstva, *Zatvorenost* svejedno ne može da važi.

Janko Nešić

Institut društvenih nauka, Beograd

Literatura:

- Alter, T., Nagasawa, Y. (2012). “What Is Russellian Monism?”, *Journal of Consciousness Studies* 19 (9–10): 67–95.
- Armstrong, D. (1968). *A Materialist Theory of Mind*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Armstrong, D. (2005). “Four Disputes About Properties”. *Synthese* 144 (3):1-12.
- Block, N. (ed.) (1980). *Readings in the Philosophy of Psychology*, 2 vols. London: Methuen.
- Chalmers, D. (1996). *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory*. Oxford University Press.
- Chalmers, D. (2003). “Consciousness and Its Place in Nature”. In *Blackwell Guide to Philosophy of Mind*, eds. S. P. Stich and T. A. Warfield. Malden, MA: Blackwell.
- Chalmers, D. (2009). “The Two-Dimensional Argument Against Materialism” u B. McLaughlin (ed.) *The Oxford Handbook of the Philosophy of Mind*. Oxford University Press.
- Chalmers, D. (2015). “Panpsychism and Panprotopsychism”. In *Consciousness in the Physical World: Essays on Russellian Monism*, (eds) Nagasawa, Y. and Alter, T., Oxford University Press.
- Coleman, S. (2009). “Mind Under Matter”, u David Skrbina (ed.), *Mind that Abides*. Benjamins.
- Coleman, S. (2012). “Mental Chemistry: Combination for Panpsychists”, *Dialectica* V66 :1, pp. 137–166.
- Coleman, S. (2014). “The Real Combination Problem: Panpsychism, MicroSubjects, and Emergence”. *Erkenntnis*, Volume 79, Issue 1, pp. 19-44.

24 Vidi u Nešić (2022).

- Eccles, J. C. & Popper, K. R. (1977) *The Self and Its Brain*. Berlin & New York: Springer International.
- Eddington, A. (1928). *The Nature of the Physical World*, Cambridge University Press.
- Feigl, H. (1967). *The "Mental" and the "Physical": the Essay and a Postscript*, University of Minnesota Press.
- Gibb, S. C., Lowe, E. J. & Ingthorsson, R. D. (eds.) (2013). *Mental Causation and Ontology*. Oxford University Press.
- Goff, P. (2015). "Against constitutive forms of Russellian monism" in T. Alter & Y. Nagasawa (Eds.) *Consciousness and the Physical World*, Oxford University Press.
- Heil, J., & Mele, A R. (eds.) (1993). *Mental Causation*. Oxford: Clarendon Press.
- Heil, J. (2003). *From an Ontological Point of View*, Oxford: Oxford University Press.
- Jackson, F. (1982). "Epiphenomenal Qualia," *Philosophical Quarterly* 32, pp. 127–36.
- Jackson, F., Prior, E. W. Pargetter, R. (1982). „Three Theses about Dispositions“, *American Philosophical Quarterly*, 19: pp. 251–6.
- Kim, J. (1993). *Supervenience and Mind: Selected Philosophical Essays*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Kim, J. (2005). *Physicalism, or Something Near Enough*, Princeton: Princeton University Press.
- Lockwood, M. (1989). *Mind, Brain, and the Quantum*. Oxford University Press.
- Lowe, E. J. (2000). „Causal Closure Principles and Emergentism“, *Philosophy* 75, pp. 571–585.
- Lewis, D. (1983). "New Work for a Theory of Universals". *Australas. J. Philos.* 61, 343–377.
- Martin, C. B. & John Heil (1999). "The Ontological Turn". *Midwest Studies in Philosophy* 23 (1):34–60.
- Mindt, G. (2021). "Not All Structure and Dynamics Are Equal". *Entropy*. 23(9):1226.
- Molnar, G. (2003). *Powers: A Study in Metaphysics*, S. Mumford (ed.), Oxford: Oxford University Press.
- Montero, B. (2003). "Varieties of Causal Closure" In Sven Walter & Heinz-Dieter Heckmann (eds.), *Physicalism and Mental Causation*. Imprint Academic 173-187.
- Nagel, T. (1979). „Panpsychism“, u *Mortal Questions*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Nešić, J. (2013). "Dualism, mental explanations and explanatory exclusion". *Theoria*, 56 (1), 19-45.
- Nešić, J. (2022). "Towards a Neutral-Structuralist Theory of Consciousness and Selfhood", *International Studies in the Philosophy of Science*, 35:3-4, 243-259.
- Nešić, J. (2023). "I am mine: From phenomenology of self-awareness to metaphysics of selfhood". *Belgrade Philosophical Annual*, 36 (1), 67-85.
- Pereboom, D. (2011). *Consciousness and the Prospects of Physicalism*. Oxford University Press.
- Rosenberg, G. H. (2004). *A Place for Consciousness: Probing the Deep Structure of the Natural World*. Oxford: Oxford University Press.
- Russell, B. (1927). *Analysis of Matter*. Routledge.
- Seager, W. (2006). "The 'Intrinsic Nature' Argument for Panpsychism". *Journal of Consciousness Studies* 13 (10-11):129-145.
- Stapp, Henry P. (1993). *Mind, Matter, and Quantum Mechanics*. Springer -Verlag.
- Sturgeon, S. (1998). „Physicalism and Overdetermination“, *Mind* 107, pp. 411–32.
- Stoljar, D. (2001). "Two Conceptions of the Physical". *Philosophy and Phenomenological Research* 62 (2):253-81.
- Stoljar, D. (2006). *Ignorance and Imagination: The Epistemic Origin of the Problem of Consciousness*, New York: Oxford University Press.
- Stoljar, D. (2009). „Response to Alter and Bennett“, *Philosophy and Phenomenological Research* 79, pp. 775–784.
- Stoljar, D. (2017). Physicalism, Stanf. Encycl. Philos. Available online: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2021/entries/physicalism/>

- Strawson, G. (2006). 'Realistic Monism - Why Physicalism Entails Panpsychism' *Journal of Consciousness Studies* 13 (10-11): pp. 3-31.
- Strawson, G. (2008). *Real Materialism and Other Essays*. Oxford University Press.
- Williams, N.E. (2009). „The Ungrounded Argument is Unfounded: A Response to Mumford“, *Synthese* 170: pp. 7–19.
- Williams, N.E. (2011). „Dispositions and the Argument from Science“, *Australasian Journal of Philosophy* 89: pp. 79–90.
- Yablo, S. (1992). „Mental Causation“, *Philosophical Review* 101, pp. 245–280.

Janko Nešić

Causal Closure in Panpsychism

(Summary)

The mind-body problem has posed the questions: can we defend mental causation, or is there causal relevance of mental qua mental over and above physical in human behaviour? This would mean that conscious experience is not a physical phenomenon, though it has causal relevance in the world. The problem is understanding how something non-physical, mental or phenomenal could be causally relevant in a physical world. Physicalists and scientists have defended the plausibility of a principle that states the causal closure of the physical domain. This is the claim that the physical is closed off to all causal influences of non-physical events and non-physical properties. In conflict with that is what we think of mental states and properties of our consciousness as causally relevant to our behaviour and causally efficient in the physical world. If the physical closure principle stands, and only physical causation is possible, then mental causation in dualism is impossible, as is the usual argument against dualism. But we can also find this principle of physical causal closure in Russellian panpsychism. Russellian panpsychism and similar positions have come about as answers to the mental causation worries of physicalism and dualism. Panpsychism has the advantages of both positions. Science can only tell us about the relational or extrinsic (structural) properties, but mental states' phenomenal properties are intrinsic. These intrinsic properties can be the causal bases for extrinsic properties (or dispositions) and determine them. This is also the distinction between dispositional and categorical properties. If there is more to nature than relational properties, if there are some categorical bases of dispositions, then all causal explanations cannot be stated only in physical terms and just with mention of physical properties. Science (and physicalism) does not know anything beyond dispositions and structure, but there is great plausibility in the claim that dispositions have causal bases and are not groundless. The bases of dispositions are categorical intrinsic properties; the only absolutely intrinsic properties we know (intimately) are phenomenal properties of our conscious states. This means that the causal closure principle is false.

KEYWORDS: causal closure of the physical domain, mental causality, intrinsic properties, physicalism, panpsychism, neutral monism